

СЪЩНОСТ НА ЕКСПЕДИЦИОННИТЕ ОПЕРАЦИИ И ЕКСПЕДИЦИОННИТЕ СПОСОБНОСТИ

Д-р Пламен Николов Богданов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: В доклада е направен анализ на понятията, които стоят в основата на експедиционните операции и експедиционните способности. Изследвани са разбиранията за експедиционна операция в някои държави и в НАТО и е представена същността на експедиционните способности на въоръжените сили.

Ключови думи: експедиционна операция, експедиционни способности, САЩ, НАТО, конфликт

Abstract: The paper provides an analysis of the terms which are in the basis of the expeditionary operations and expeditionary capabilities. The understanding of expeditionary operations in some countries and in NATO has been investigated and the essence of the expeditionary capabilities of the armed forces is presented.

Keywords: expeditionary operations, expeditionary capabilities, USA, NATO, conflict

Резюме: В докладе анализируются концепции, лежащие в основе экспедиционных операций и экспедиционных возможностей. Изучены понимание экспедиционных операций в некоторых странах и НАТО, представлен характер экспедиционных возможностей вооруженных сил.

Ключевые слова: экспедиционная операция, экспедиционные возможности, США, НАТО, конфликт

Въведение

През 2019 г. НАТО навърши 70 години. От годините на Студената война ни делят вече 30 години на демократичен преход и развитие на демокрацията в страните от Източна Европа. Много от тези държави станаха пълноправни членове на НАТО. През всички тези години Алиансът извървя своя път, трасиран от няколко стратегически концепции и участие в няколко различни по характер операции. В тези операции НАТО демонстрира своите способности и извлече необходимите поуки за развитие на нови способности.

В епохата на глобализация географски отдалечените заплахи могат да бъдат толкова сериозни, колкото и тези в непосредствена близост. Понастоящем терористични и престъпни групировки могат да действат в целия свят – дейността им в Централна или Югоизточна Азия може да се превърне в заплаха за европейските държави или техните граждани. Затова в Европейската стратегия за сигурност е посочено, че в контекста на новите заплахи първата отбранителна линия често ще бъде извън европейските граници¹. Новите заплахи имат динамичен характер. С времето рискът от някои от тях нараства, което налага да имаме готовност за действие преди да се изправим пред кризисна ситуация. Концепцията „прекалено рано” не се отнася за предотвратяването на конфликти и предотвратяването на заплахи.

Кризите и конфликтите извън границите на страните-членки и поддържането на готовност за справяне с тях са във фокуса и на НАТО. Тези кризи и конфликти могат да представляват директна заплаха за сигурността на населението и територията на страните-членки на Алианса. Затова НАТО се ангажира, където това е възможно и когато е необходимо, с предотвратяването на кризи, управлението на кризи, стабилизирането на постконфликтни ситуации и подкрепа на възстановяването².

За да действа ефективно в целия спектър на управление на кризи Алиансът продължава да развива доктрините и военните способности за провеждане на експедиционни операции, включително операции за противодействие на бунтовническа дейност, стабилизиране и възстановяване.

Развитието на способности за реагиране при неочаквани кризисни ситуации в съвременната среда за сигурност, в която събития в една част на света бързо намират отражение в друга, е регламентирано и в национални стратегически документи като Стратегията за национална сигурност и Бялата книга за отбраната и въоръжените сили. В Стратегията е посочено, че в бъдеще може да възникнат нови конфликти и кризисни ситуации в различни части на света, което ще налага рисковете и заплахите за националната сигурност и интересите на Република България да бъдат посрещани извън територията на страната като част от съюзните усилия в рамките на НАТО и ЕС³. В Бялата книга за отбраната и въоръжените сили е определена ролята на въоръжените сили – да допринасят за осъществяване на националните интереси, заедно с войските на съюзниците да възпират и да побеждават евентуалните противници, да задържат заплахите далеч от границите на страната и да допринасят за запазване на международния мир и сигурност⁴.

Способностите за посрещане на рисковете и заплахите за националната сигурност извън територията на страната са тясно свързани с понятията „експедиционна операция” и „експедиционни способности”.

1. Анализ на понятията „експедиционност” и „експедиция”

За да се направи анализ на същността на понятията „експедиционна операция” и „експедиционни способности” е необходимо да се изясни значението на понятията „експедиционност” и „експедиция”. Внимателният преглед показва, че и двете понятия не са използвани и дефинирани в документи на НАТО. Не се срещат и

в българските национални концептуални и доктринални документи. Затова търсим тези понятия в американски документи.

В американския Речник на военни и свързани термини понятието „експедиция” е определено като „военна операция на въоръжени сили за постигане на определена цел в чужда държава”, а „експедиционни сили” – като „въоръжени сили, организирани за постигане на определена цел в чужда държава”⁵. Тези дефиниции се отнасят за всички видове въоръжени сили на САЩ, но исторически „експедиционният” фокус е най-близо до мисията и идентичността на Корпуса на морската пехота на САЩ, който има доктрина по този въпрос. В нея експедиционните операции и сили се разглеждат като осигуряващи националните интереси и националната сигурност и като необходимост за отговор при криза: *„Отговорът при криза изисква пълния спектър от военни способности, включително способност за насилствено навлизане – използване на военни сили срещу организирана въоръжена съпротива. Националният интерес изисква експедиционни сили за отговор при криза, целенасочено организирани, подготвени, оборудвани и развързани за прилагане на военна мощ извън собствена територия. Поради непредвидимостта на потенциалните кризи такива сили трябва да имат широк обхват от способности... Такива сили – за бърз отговор и многоцелеви, трябва да се поддържат в непрекъснато състояние на готовност, готови за бързо развързване както по въздух, така и по море и способни да се приспособят към широка гама на оперативната среда в кратки срокове”*⁶.

С други думи, когато се говори за експедиционни сили на американската морска пехота това означава повече от просто организирани сили за постигане на определена цел в чужда държава. Това потвърждава и генерал Джеймс Джонс (като командващ на морската пехота), който казва, че експедиционните сили са „умели и гъвкави сили, организирани за постигане на широк обхват от военни цели в чужда държава или регион. Такива сили трябва да са способни за бързо развързване, навлизане в

определения район с насилствени средства, да се поддържат за голям период от време, да се оттеглят бързо и да се реорганизируют бързо за изпълнение на следващи мисии”⁷.

Докато Корпусът на морската пехота на САЩ е вида въоръжена сила с най-големи претенции да бъде експедиционна в смисъла, описан по-горе, Военновъздушните сили и Сухопътните войски на САЩ също се превръщат в по-експедиционни в отговор на новите условия на операциите, които се появяват след края на Студената война. Най-важно от тези условия е необходимостта от поддържане на по-голямо разнообразие от операции, често с непредвидим характер, с по-високо оперативен темп от това по време на Студената война, с по-малки сили, базирани основно в Северна Америка, но развързани почти навсякъде по света. ВВС на САЩ изпитват тези условия през 90-те години на миналия век и установяват, че е трудно да се организират и поддържат такива операции за всеки отделен случай. Трудностите, срещнати по време на Операция „Бдителен воин” (Vigilant Warrior) – развързване на изстребители и бомбардировачи в Персийския залив за противодействие на придвижване на иракски военни сили срещу Кувейт през 1994 г., довежда до създаване на четири въздушно-космически експедиционни сили – Aerospace Expeditionary Forces (AEF I до IV), с което да се отговори по-добре на нуждите на Централното командване от въздушна мощ в района на Залива в периода 1995-1997 г.⁸ Опитът от тези първоначални четири АЕФ, както и този от други операции, довежда до разширяване на формата на експедиционните сили във ВВС като цяло под формата на Експедиционни въздушно-космически сили - Expeditionary Aerospace Force (EAF), представени през 1998 г. и реализирани от 2000 г. В рамките на Експедиционните въздушно-космически сили са създадени 10 пакета от сили във ВВС на САЩ, наречени отново Въздушно-космически експедиционни сили (АЕФ), всеки с избрани способности, съответстващи на спектъра на операциите. Тези 10 АЕФ са включени в 15-месечен график, по време на който две от тях са развързани (или в

готовност за развърщане) за период от 90 дни, а останалите осем АЕФ се завръщат от развърщане (или отстъпват от период на готовност за развърщане), или водят нормална подготовка и участват в учения, или завършват подготовката си за да бъдат една от следващите две АЕФ за развърщане (или в готовност за развърщане). Когато елементи на АЕФ участват в експедиционна операция с техните елементи за командване и управление и за поддръжка, те се наричат Въздушно-космически експедиционни оперативни сили (Aerospace Expeditionary Task Force - ASETF), които в зависимост от мисията могат да бъдат организирани в експедиционни крила, експедиционни групи, експедиционни ескадрили или други експедиционни елементи под ниво ескадрила⁹. АЕФ не е установено формирование, а по-скоро пакет от географски разпределени военновъздушни формирования, готови за развърщане. По идея АЕФ може да включват до 175 самолета. АЕФ в голяма степен са предназначени да облекчат проблема с оперативното темпо (и проблема с възстановяването на участващия личен състав), изпитан от ВВС на САЩ през 90-те години на ХХ век, чрез по-постоянен и предсказуем график за развърщане на личния състав и по-добра интеграция на ВВС на Резервните сили (Air Reserve Forces) и ВВС на Националната гвардия (Air National Guard) в експедиционни сили. Въпреки това, АЕФ не включват много от необходимите сили и средства, които често се използват в експедиционни операции, като платформи за командване и управление и за разузнаване и наблюдение от въздуха, стратегически транспорт, бойно търсене и спасяване и сили и средства за специални операции. Такива сили и средства се придават към елементи на АЕФ и така те стават ASETF. От тук следва, че самолетите, които най-често се срещат в състава на АЕФ са изстребители за превъзходство във въздуха, изстребители-бомбардировачи (включително самолети за подавяне на ПВО), бомбардировачи, танкери и средни и леки транспортни самолети.

Идеята за ЕАФ/АЕФ е насочена към основното предизвикателство да бъдат експедиционни сили, което означава да могат да реагират бързо на криза извън

страната чрез развърщане на военни формирования (често на стратегическа дистанция) и да поддържат темпото на такива операции през цялото време. Както видяхме обаче, в контекста на Корпуса на морската пехота на САЩ експедиционните сили може да се разглеждат и като изискващи допълнителни способности, над тези, необходими за отговор на основното предизвикателство, посочено по-горе. Тези допълнителни способности позволяват, освен другите неща, силите да достигнат зоната на операциите въпреки противодействието на противостоящи сили или при липса на поддръжка от страна-домакин¹⁰.

Военновъздушните сили на САЩ представят концепция, която решава частично тази по-амбициозна група от експедиционни критерии, наречена Оперативни сили за глобални удари (Global Strike Task Force - GSTF). Както я представя ген. Джон Джъмпър, концепцията GSTF е предназначена да „изрита вратата”, което означава да осигури въздушно-космически сили, способни да установяват и поддържат достъп до театъра на военните действия за съвместни, военновъздушни, сухопътни и военноморски сили¹¹. Концепцията разчита на ресурсите на AEF, високите технологии и способностите на разузнаването и наблюдението.

Този кратък преглед на смисъла на експедиционните операции и сили в американските документи показва двете възможни разбираня за същността на понятията „експедиционност” и „експедиционни способности” – „базов експедиционен модел” и „силен експедиционен модел”.

„Базовият” експедиционен модел е свързан със способността за бърз отговор на криза извън страната чрез развърщане (често на стратегическа дистанция) на военни сили, съответстващи на задачата, за провеждане на операция, ограничена по време.

„Силният” експедиционен модел надгражда базовия модел като добавя групи от допълнителни изисквания и може да бъде определен като способност за бърз отговор на криза извън страната чрез развърщане (често на стратегическа дистанция) на военни сили с широк обхват от способности, въпреки противодействието на

противостоящи сили или при липса на поддръжка от страна-домакин на театъра на военните действия.

2. Същност на експедиционните операции

В отговор на настоящите и бъдещите предизвикателства НАТО също изгражда способности за водене на експедиционни операции извън територията на Алианса, на големи разстояния, при възможно отсъствие на сигурни линии на комуникации и на поддръжка от страна-домакин¹².

Експедиционната операция се определя като изпращане на военни сили през удължени линии на комуникации в отдалечена оперативна зона за постигане на специфична цел¹³. Тези операции изразяват способността на Алианса да развърща достатъчно сили, формирани специално за изпълнение на определени задачи, когато и където е необходимо. Експедиционните операции оказват влияние върху всички аспекти на организацията, подготовката, въоръжението и оборудването на експедиционните сили за водене на военни действия в конкретните условия на района на мисията. Експедиционните операции са адаптивни по характер и изискват изграждане на експедиционните сили на модулен принцип.

Според доктрините на някои от основните страни-членки на НАТО, експедиционна операция е военна операция, провеждана от въоръжените сили за изпълнение на специфични задачи в чужда страна¹⁴. Това предполага развърщане на сили в зоната за провеждане на операцията и продължително осигуряване от отдалечени бази. Такава операция може да бъде не само настъпателна, но и хуманитарна или възпираща. За всяка отделна операция съставът, структурата и обхватът (наличието на военновъздушен или военноморски компонент) зависят от типа на мисията и нейната специфика. Експедиционната операция предполага още временно присъствие на войски, строго определени условия и ограничено

осигуряване, но не означава малки по състав войски, а толкова, колкото са необходими за изпълнение на задачите.

Експедиционната операция се определя и като способност на Алианса да развърща своевременно съответстващи на мисията военни сили, където е необходимо за провеждане на продължителни, отделни, непоследователни операции в зоната на операциите¹⁵. Съществена характеристика на експедиционните операции е използването на правилно подготвени, оборудвани и готови сили и необходимата им поддръжка на голямо отдалечение от районите за постоянна дислокация.

Експедиционната операция може да се определи и като способност на НАТО да развърща определени сили (съответстващи на задачите), когато и където е необходимо извън границите на Алианса. В този случай експедиционните операции се разглеждат като изпращане на необходимите войски на точното място и в точното време за постигане на определени цели.

Експедиционните операции се основават на Базирания на ефекта подход към операциите. Този подход интегрира в едно цяло всички инструменти на силата (политически, икономически, гражданско-военни и военни) за достигане на желания краен резултат от операцията (желаното крайно състояние на кризата) и повишава синергичния ефект.

Към настоящия момент Алианса може да провежда експедиционни операции на базата основно на две концепции - за Многонационалните съвместни оперативни сили (Combined Joint Task Force - CJTF) и за Силите на НАТО за отговор (NATO Response Force - NRF). Концепцията за NRF е доразвита от Плана на НАТО за готовност за действие (NATO's Readiness Action Plan)*, една от Мерките за адаптиране в който предвижда подобряване на способностите на NRF. То включва реструктуриране на сухопътния компонент, който ще включва определен брой

---

* Утвърден на Срещата на върха на НАТО в Уелс през 2014 г.

пакети от сили (със сухопътни, военновъздушни и военноморски формирования), способни да се активират в кратки срокове с цел осигуряване на бърз отговор на заплахите. Част от реструктурирането е създаване на нови сили за бързо реагиране (Съвместни оперативни сили с много висока готовност), наброяващи няколко хиляди души сухопътни войски, поддържани от военновъздушни, военноморски и специални сили, и способни да се развърщат в рамките на няколко дни.

3. Същност на експедиционните способности

Преди да разгледаме същността на понятието „експедиционни способности” е необходимо да се изясни значението на понятието „способност”. Обикновено способността се определя като възможност за изпълняване на действие за постигане на определен ефект при определени условия и в съответствие с приети стандарти¹⁶.

Съгласно Доктрината за подготовка на въоръжените сили на Република България способността се създава в рамките на определена структура, която има организация, личен състав, въоръжение, материални средства и процедури, носещи тази способност¹⁷. При това разбиране за способността, ясната връзка между отделните структурни елементи улеснява определянето на недостига в изгражданите способности и избягване на дублиране.

Подготовката свързва елементите на способността в единна функционираща система, изпълняваща определени мисии и задачи, за изпълнение на секторната политика „Отбранителни способности”. Основните усилия в процеса на подготовката на въоръжените сили са насочени към поддържане на наличните и изграждане на необходимите способности за изпълнение на поставените мисии и задачи.

От друга страна чрез способностите може да се определи като цяло ефективността на една военна структура. Това се извършва като способностите се придобиват, реализират и оценяват от гл. т. на осемте императива на въоръжените

сили: доктрини, структура, подготовка, материални средства, командване и управление, личен състав, инфраструктура и оперативна съвместимост.

Пряко свързано със способността е понятието „оперативни способности”. Те се разглеждат като способностите, които едно военно формирование трябва да притежава за да изпълни поставените му мисии¹⁸. Изискванията към оперативните способности са доразвити и са посочени в стандартите на силите, които са специфични за всеки вид въоръжени сили. Има обаче, и основни оперативни способности общи за всички видове въоръжени сили, наличието на които определя успешното изпълнение на задачите по време на операция. Те са¹⁹:

- навременна наличност на силите (способност за бързо предоставяне на силите);
- ефективно разузнаване;
- способност за развърщане и мобилност;
- ефективно водене на бойни действия;
- ефективни командване, управление и комуникации (СЗ);
- способности за продължителна логистична поддръжка;
- способности за оцеляване и защита на силите.

Тези способности са заложи и като области, в които се приоритизират задачите на НАТО²⁰. В национален план тези основни оперативни способности се разглеждат като области, в които се дефинират и групират военните способности.

Освен това, като изключително важни цели за постигане се определят оперативната съвместимост и гъвкавостта на експедиционните сили.

Основните оперативни способности се изграждат в съответствие със стандартите на НАТО по всички аспекти на структурата на силите.

Независимо, че основните оперативни способности са взаимно свързани и взаимно зависими и се изграждат комплексно, най-голямо практическо значение имат своевременната наличност на силите (способността за бързо предоставяне на

силите - за използване или ротиране на други сили) и способността за развърщане и мобилност.

Сега е ред да се върнем на понятието „експедиционни способности”. Както видяхме по-рано то се използва широко в съюзни и национални документи, без обаче да е точно дефинирано. Анализът на понятията „експедиционност”, „експедиция”, „експедиционна операция”, „експедиционни сили”, „способност” и „оперативни способности” дава възможност да се даде следната дефиниция на понятието „експедиционни способности”: *Количествено-качествени характеристики, определящи възможностите на военните формирования да изпълнят поставените им задачи за развърщане и участие в многонационални операции извън територията на страната с незначителна или без поддръжка от страна-домакин.*

Заклучение

В заключение е необходимо да се подчертае, че въпреки отсъствието на непосредствена военна заплаха за нашата територия, в съответствие с Конституцията на Република България и Вашингтонския договор страната ни продължава да поддържа адекватен на рисковете и заплахите военен потенциал с отчитане на колективните способности на НАТО. Спецификата на международната среда на сигурност предопределя заплахите за националната сигурност да бъдат посрещани извън територията на страната, където се пораждат, преди всичко чрез участието с военни контингенти в международни операции и мисии на ООН, НАТО и Европейския съюз. Ето защо, изграждането и поддържането на способности за развърщане и участието на български въоръжени сили в експедиционни операции на НАТО и Европейския съюз следва да се разглежда като пряк принос за реализация и защита на националните интереси.

Експедиционните способности са привлекателни като цел, но тяхното постигане и поддържане може да бъде сериозно предизвикателство за всяка държава. Това налага те да се изграждат в рамките на заявените нива на амбиция.

---

¹ A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, 12 December 2003.

² Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010.

³ Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание на 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

⁴ Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България, приета с Решение на Народното събрание на 28 октомври 2010 г.

⁵ Department of Defense, Dictionary of Military and Associated Terms, Washington, D. C., Joint Doctrine Division, publication JP 1-02, 2001, p. 156.

⁶ U.S. Marine Corps, Expeditionary Operations, Washington, D. C., Department of Navy, Headquarters United States Marine Corps, publication MCDP 3, 1998.

⁷ **Jones**, G. L. “What’s in a Word? Expeditionary Means More than Just Getting There Quickly”, Armed Forces Journal International, vol. 138, no. 3, October 2000, p. 60.

⁸ **Dowdy**, W. L. Testing the Aerospace Expeditionary Force Concept: An Analysis of the AEFs I-IV (1995-97) and the Way Ahead, Maxwell AFB, AL, College of Aerospace Doctrine, Research and Education, 2000.

⁹ USAF, Organization and Employment of Aerospace Power, Maxwell AFB, AL, Headquarters Air Force Doctrine Center, publication AFDD-2, 2000, pp. 33-46.

¹⁰ **Gongora**, T. The Meaning of Expeditionary Operations from an Air Force Perspective, paper presented at Seapower Conference 2002, Dalhousie University, Halifax, 7-9 June 2002.

¹¹ **Jumper**, J. P. “Global Strike Task Force. A Transforming Concept, Forget by Experience”, Aerospace Power Journal, vol. 15, no. 1 (Spring 2001), pp. 24-33.

¹² Bi-SC Concept for Alliance Future Joint Operations, 20 February 2006.

¹³ AAP-6 (2007) - NATO Glossary of Terms and Definitions, 16 April 2007.

¹⁴ The Characteristics of Expeditionary Forces, Science Applications International Corporation, Suffolk, VA, USA, Study produced for The Allied Command Transformation Expeditionary Operations Integrated Capability Team, December 2007.

¹⁵ Expeditionary Operations Overarching Conceptual Vision and Framework, Version 1.1, HQ SACT, January 2008.

¹⁶ Доктрина на въоръжените сили на Република България, утвърдена със заповед на министъра на отбраната на Република България № ОХ-57 от 30.01.2012 г.

¹⁷ Доктрина за подготовка на въоръжените сили на Република България, утвърдена със заповед на министъра на отбраната на Република България № ОХ-890 от 27.12.2012 г.

¹⁸ Пак там.

---

¹⁹ MC 400/2, MC Guidance for the Military Implementation of Alliance Strategy, 8 February 2000.

²⁰ Bi-SC Directive 80-90, NATO Task List (NTL), Revision 3, 16 November 2007.